

Imam Maturidiu dhe Interpretimi i sures el-Kadr

Description

Arnold Yasin Mol

(Kjo ese është vazhdim i artikullit të mëparshëm publikuar në faqen erasmus “Nata e Kadrit si kohë sakrale” (kliko [këtu](#)). Në pjesën e parë autori trajtoi konceptin e hapësirës dhe kohës së shenjtë në Islam duke u fokusuar tek nata e kadrit si kohë sakrale. Ndërsa në këtë pjese autori sjell komentin e Sures el-Kadr nga teologu i shquar Imam Maturidiu, cili karakterizohet nga një kombinim i tefsirit (interpretimit tesktual dhe atij të bazuar mbi traditë) dhe te’uil (interpretimit racional që përqipet të zgjerojë kuptimin dhe implikimet e kuptimeve të arrira përmes tefsirit). Gjithashtu për të dhënë një pasqyrë të sa më shumë mënyrave që Sureja el-Kadr është kuptuar nga tradita sunite, në shtojcën nr. 1, autori e ka vendosur komentin e Maturidiut ngjitur me atë të komentuesve të tjerë klasikë sunitë.)

2.1 Nata e Kadrit si kohë sakrale në tefsirin sunit

Në përkthimin dhe analizën e mëposhtme të tefsirit të Ebu Mansur el-Maturidiut të Sures 97 të Kuranit, do të diskutojmë çështjet e mëposhtme lidhur me Natën e Kadrit: çfarë do të thotë emri i saj, përse ka paqe në të, dhe, ç’është më e rëndësishmja, kur është ajo? Për këtë analizë është zgjedhur vepra e Imam Maturidiut, për shkak se qasja e tij si një teolog ortodoks-racional (kelamist, *mutekelimun*) ofron një përmbledhje koherente të argumenteve si racionale ashtu dhe tradicionale në traditën sunite mbi këtë sure.^[1] Sipas Maturidiut (vd. 944 e.s.), ka dy metoda të ekzegjzës, (1) *tefsiri*, që sipas tij bazohet mbi sunetin profetik dhe gjykimet e shokëve të nderuar të Pejgamberit të cilët e dinë arsyen e shpalljes (*sebeb el-nuzul*) nga e cila mund të nxirret urdhëri (‘*emr*) dhe qëllimi (*murad*) i shpallur; dhe (2) *te’uil*, interpretimet racionale nga juristët-teologë, *fukahatë*, të cilët nëpërmjet përdorimit të arsyes (*ra’i*) i zgjerojnë kuptimin dhe implikimet e këtij urdhëri dhe qëllimin e tij në skajin e tij më të largët.^[2] Gjetkë ai gjithashtu thotë: “*Tefsiri* është konkluzioni kategorik (*el-kati*) që kuptimi i termit në fjalë është ky, dhe dëshmia përpara Zotit Fuqiptotë se kjo është ajo që Ai ka dashur të thotë me këtë term në fjalë;

ndërkohë që *te'uil* është parapëlqimi (*terxhih*) i njërës prej disa mundësive qoftë pa konkluzion kategorik qoftë pa dëshmi.”^[3] Në analizën që ai i bën Sures 97, janë të pranishme të dyja metodat e komentimit, apo ekzegjezës. Gjithashtu për të dhënë një pasqyrë të sa më shumë mënyrave që Sureja 97 është kuptuar nga tradita sunitë, ne e kemi vendosur ekzegjezën e Maturidiut ngjitur me atë të ekzegjetëve të tjerë klasikë sunitë (shiko Shtojcën I).^[4]

“Përkthimi dhe analiza e tefsirit^[5] të Maturidiut mbi Kuran 97”

“?????? ?????????????? ??? ?????????? ??????????”

97:1 Ne e kemi zbritur atë (*enzelnahu*) në Natën e Kadrit/Paracaktimit/Dekretit (*Ljelet el-Kadr*).

“?????? ?????????????? ??? ?????????? ??????????”

97:2 Dhe çfarë të bëri ty të perceptoje/njihje (*edrake*) se çfarë është Nata e Kadrit?

“????????? ?????????????? ?????? ? ?????? ?????????? ??????”

97:3 Nata e Kadrit është më e mirë (*khajr*) se një mijë muaj.

“????????? ? ?????????????????? ?????????? ? ?????????? ?????????? ?????????? ?????? ?????? ??????”

97:4 Në të zbresin (*tenezzelu*) ëngjëjt dhe shpirti (*el-ruh*) me lejen e Zotit të tyre, me çdo urdhër (*min kul-li ‘emr*).

“?????? ? ?????? ?????? ? ?????????? ??????????”

97:5 Paqe (selam) është ajo deri në zbardhjen/ngritjen (*matla'i*) e agimin.

Kjo Sure është mekase.[6] “97:1” Njerëzit e *Te'uilit* thonë: Që Ai thotë “**Ne e kemi zbritur atë**”, do të thotë: Kuranin.[7] Dhe ka të ngjarë që “zbritur” do të thotë *es-selam*, që përmendet më vonë në këtë sure, ku Ai thotë: “**me çdo urdhër, paqe**”. Ata që thonë Ai e ka zbritur Kuranin në Natën e Kadrit, nuk pajtohen mbi këtë:

Disa thonë: Kurani është zbritur i tëri në një pjesë (*xhumle*)[8] në qiellin më të ulët nga *el-Leuh el-Mahfudh* gjatë kësaj nate dhe kjo është në muajin e Ramazanit, për shkak se Ai thotë: “**Muaji i Ramazanit është kur Ai zbriti Kuranin**” (K. 2:185), që do të thotë: Ai e zbriti atë nga *el-Leuh el-Mahfudh*, pra nga qielli më i ulët te peygamberi i Zotit në pjesë të ndara sipas nevojave të urdhërit (*‘emr*) dhe ndalesës, të lejuarës dhe të ndaluarës, qortimeve, dhe gjithçkaje që është e nevojshme.[9] Disa thonë: Vetëm sasia që është e nevojshme për ardhjen zbritet si një e tërë nga *el-Leuh el-Mahfudhi* në këtë natë; më pas, ajo zbritet te peygamberi i Zotit duke u shfaqur në pjesë të ndryshme, dhe Zoti e di më së miri.

Krahas kësaj, ne nuk e dimë se çfarë është që e bën të virtytshme (*el-Fadile*) këtë natë: Për shkak të adhurimit të veçantë që ndodh në të.[10] Ai e vë në provë krijimin në ndjekjen që ai i bën tëhuajësimit [nga gjithçka tjetër e ligë apo e kësaj bote] (*el-taghrib*) dhe edukatës (*el-edeb*); apo mos vallë ajo është e virtytshme si një vend ku Ai vë në provë ëngjëjt dhe i bën ata të përgjegjshëm për të zbritur në të, dhe për të adhuruar në tokë, dhe duke zbritur Kuranin, e kështu me radhë.[11] Apo urtësia [që qëndron në themel të mos zbuluarit se si mund të dallohet Nata e Kadrit] do të thotë që virtytshmëria nuk shfaqet (*Iem jutala'*)[12] në një kuptim specifik.[13] Ka disa pozicione [në kohë apo hapësirë] ku adhurimi është më i virtytshëm, sikurse përmendet [në hadithin]: “Një namaz i vetëm në Mesxhid el-Haram është i barabartë me njëmijë namaze në një vend tjetër, dhe një namaz i vetëm në një xhami është i barabartë me njëqind namaze në një vend tjetër me përjashtim të [apo krahasuar me] Mesxhid el-Haram.” Dhe Zoti i Lartësuar thotë “**dhe xhamitë janë të Zotit**” (K. 72:18), këto vendndodhje janë dalluar nga të tjerat në virtyt për shkak se në to kryhet adhurim.[14] Si rrjedhojë, ka të ngjarë që kohë të caktuara janë më të spikatura në virtytshmëri se sa të tjera, sepse adhurimi [i kryer brenda] një vendndodhjeje kryhet në të [në një kornizë të caktuar kohore], për shkak se këto vende janë bërë të spikatura, por kohët e veçanta nuk janë të manifestuara, për t'u spikatur në këtë mënyrë nga kohët e tjera,[15] kështu që ndodh që, – dhe Zoti e di më së miri – se nëse ajo do të ishte bërë e manifestuar, dhe vënë në dukje, atëherë nuk do të kishte dispozita të nevojshme për ta kërkuar atë [se kur janë këto kohë], për shkak se Ai e ruan atë kohë dhe atë natë në veçanti.[16] Në lidhje me pozicionin (*el-mekan*) e dispozitave të nevojshme për mbërritjen në atë pozicion, ai është i ngjashëm me atë që deduktohet nga [fakti se] koha kur shpirti (*ruh*) i një njeriu largohet nga trupi i tij, ajo [koha] nuk bëhet e manifestuar. Sepse në qoftë se ajo do të bëhej e manifestuar dhe ai do të dinte se kur do të përfundojë jeta e tij, ai do të përfshihej në gjynah të madh dhe mosbindje (*ma'sijje*) pa u cënuar deri në pjesët e fundit të jetës së tij, dhe më pas ai do të pendohej. Kështu që [çasti i vdekjes apo i Natës së Kadrit]

nuk bëhet i dukshëm, në mënyrë që ai të jetë gjithnjë në një gjendje frike, vigjilence, dhe shprese (*rexha*). Në të njëjtën mënyrë, kjo natë nuk bëhet e dukshme, kështu që kërkimi për të bëhet në mesin e netëve të tjera, në mënyrë që ata të mund të kremtojnë. Dhe Zoti e di më së miri.[17]

Mandej është çështja nëse Kurani është shpallur në këtë natë, dhe argumenti (*deliluhu*) [për këtë] është thënia e Tij: “**Ha Mim, pasha Librin e qartë, me të vërtetë ne e zbritëm atë në një natë të begatë ...**” (K. 44:1-3) dhe ky hulumtim ka të bëjë me Natën e Kadrit dhe është evidencë (*el-Bejan*) për të. Më pas Ai thotë: “**Dhe çfarë do të bëjë ty të perceptosh se çfarë është Nata e Kadrit?**” (K. 97:2), kjo ka dy aspekte: Së pari, Ai thotë: Ti ke për ta mësuar këtë vetëm atëherë kur Ai do ta mësojë ty atë; sikurse është thënia e Tij: “**Ajo që Ne të kemi shpallur ty, përpara kësaj, as ti as populli yt nuk e dinit (ta’lemuha)[18] ...**” (K. 11:49). Dhe kjo ka të ngjarë që të jetë marrë nga thënia e Tij: “**Dhe çfarë do të bëjë ty të perceptosh**” [se ajo është] për lavdinë dhe mrekullimin [që dikush ka] për të. Dhe Zoti e di më së miri.

Dhe është thënë: Zbritja e këtij ajeti [K. 97:2] është me kuptimin e ngushëllimit, ai jep virtytin për këtë natë dhe veprat e kryera në të, dhe më pas deklaron se ajo është e virtytshme, dhe këtë e bën me: “**Nata e Kadrit është më e mirë se një mijë muaj**” (K. 97:3), mbi të cilën ka mendime të ndryshme (*ikhtilaf*): Disa thonë: Fakti që Pejgamberi pa derën e Umajadëve, apo Emevitëve, në minberin e tij, kështu që ishte bërë i ligë (*sa’ahu*), dhe mbas së cilës gjë Ai shpalli [të gjithë suren el-Kadr] (K. 97:1-6), kjo do të thotë se: Për një mijë muaj [minberi, pra, kalifati] do të zihet nga klani i Emevitëve, o Muhamed!^[19] Dhe disa thonë: “**Nata e Kadrit është më e mirë se një mijë muaj**” do të thotë: Veprat e kryera gjatë saj janë më të mira se veprat në një mijë muaj të ngjashëm me të. Dhe gjithashtu thuhet: Pejgamberi i Zotit i ka treguar shokëve të tij se një njeri nga Beni Israilët kreu xhihad në udhën e Zotit për një mijë muaj, dhe [ky njeri] ishte i nderuar. Dhe më pas i Lartësuar zbriti shpalljen: “**Nata e Kadrit është më e mirë se një mijë muaj**”, që do të thotë: punët e kryera gjatë saj janë të mira sa dhe xhihadi i atij njeriu për një mijë muaj.^[20] Dhe nga kjo ka të ngjarë që një mijë muaj të jetë përmendur si një alegori (*el-Temthil*)^[21] dhe nuk ka për qëllim që të jetë një mjet matës (*el-teukit*). Kjo do të thotë: më mirë se një mijë muaj dhe më shumë, për shkak se një matje (*el-takdir*) ka për qëllim të tregojë një sasi thelbësore (*el-’aded nefsu*), dhe të tregojë se ajo dallon dhe thekson diçka. Si rrjedhojë, nuk është me qëllimin (*el-gharad*) për të kufizuar (*el-kasr*) sasinë [në një mijë], dhe është sikurse thuhet te thënia e Tij: “**Edhe sikur ju të kërkoni falje për ta shtatëdhjetë herë, Ai nuk ka për t’i falur ata** (K. 9:80)” – pra, në këtë mënyrë.

Më pas, ka mospajtime në lidhje me emërtimin e Natës së Kadrit. Disa thonë: Një natë e gjykimit (*el-hukm*) dhe e dekretit (*el-kada*), në të cilën Ai gjykon dhe dekreton në bazë të vullnetit të Tij atë që do të ndodhë në vitin e ardhshëm (*el-’am el-makbul*).^[22] Siç është thënia e Tij: “**Aty bëhet i dallueshëm çdo urdhër i urtë (el-Hakim)** (K. 44:4)”. Ose quhet kështu për shkak se kjo natë ka për qëllim caktimin (*kadr*) dhe rangun e dallueshëm (*menzile*) me Zotin e Lartësuar, për shkak se me *Kadr* dhe *menzile* përshekruhet diçka e madhe. Dhe gjithashtu emri *Lejlet el-Mubareke*^[23] [përdoret për *Lejlet el-Kadr*], për shkak se ajo që shpallet aty përmban bereqet/begati dhe rahmet/mëshirë nga Zoti i Lartësuar për krijimin e Tij. Ose është një bekim (*mubareke*) për shkak të veprave të shumta të adhurimit të kryera gjatë saj.

Dhe i Madhëruari e Madhështori thotë: “**Në të zbresin ëngjëjt dhe shpirti (el-Ruh) me lejen e Zotit të tyre, me çdo urdhër** (K. 97:4)”. Disa thonë se *ruh* në këtë rast është Xhibrili (alejhi selam), sikurse thotë i Lartësuar: “**i zbritur nga Ruh Besnik** (K. 26:193)”. Dhe disa thonë: [*ruh* janë] ëngjëjt e ngarkuar me krijimin, si ëngjëjt që janë të ngarkuar me pasardhësit e Ademit. Dhe ka të ngjarë që *Ruh*

këtu është rahmeti/mëshira, që do të thotë: ëngjëjt zbriten me mëshirë. Dhe ajo që kjo përcakton: *Mubareke* nëpërmjet asaj që zbritet në të [gjatë natës] së bereqeteve/bekimeve. Më pas, ka mendime të ndryshme në lidhje me thënien e Tij: “**Në të**”. Disa thonë: Kjo do të thotë, në atë natë janë zbritur ëngjëjt dhe shpirti. Dhe thuhet: “**Në të**”, që do të thotë: në ëngjëjt. Dhe i Madhëruari e Madhështori thotë: “**me lejen e Zotit të tyre**”, që do të thotë: ata zbresin me urdhër të Zotit të tyre. Dhe i Madhëruari dhe Madhështori thotë: “**me çdo urdhër, paqe**”^[24], disa thonë: kjo do të thotë, nëpërmjet çdo urdhëri që dekretohet për atë vit në tokë,^[25] dhe sikurse ka thënë el-Katabi: “**me çdo urdhër, paqe**” do të thotë se nëpërmjet çdo urdhëri [ka] paqe. Dhe thuhet^[26]: nëpërmjet çdo urdhëri Zoti e ujdís atë (*judebberuhu*), që do të thotë, ëngjëjt nuk e dinë se çfarë ka përcaktuar Zoti i Lartësuar për njerëzit, me përjashtim të asaj për të cilën Zoti i informon ata. Dhe i Madhëruari e Madhështori thotë: “**paqe është** (*selamun hije*)”, thuhet: ëngjëjt u zbritën nëpërmjet flatrave të tyre me paqe, mëshirë, dhe falje nga Zoti i Lartësuar. Dhe disa thonë: do të thotë se është një natë e sigurtë për shkak se ajo nuk shkakton ligësi (*sherr*) dhe shejtani nuk dërgohet (*juresul*) në të deri sa të lindë dielli.^[27] Dhe disa thonë: është paqe nga ëngjëjt, që do të thotë, përshëndetjet e paqes nga ëngjëjt për të gjithë besimtarët. Dhe disa thonë: “**me çdo urdhër, paqe**”, që do të thotë, se njeriu është i sigurtë nga të gjitha llojet e fatkeqësive dhe mundimeve. Dhe kjo përmendet në thënin e Tij, i Lartësuar është Ai: “**Për atë ka ëngjëj që përkujdesen para tij dhe mbrapa tij, duke e ruajtur atë nga urdhëri i Zotit.** (K. 13:11)”, sikurse është thënë nga disa: ata mbrojnë kundër ndëshkimit (*‘adhab*) prej Zotit. Dhe disa thonë: ata mbrojnë prej saj falë urdhërit të Zotit. Kështu që, këto dy aspekte të ngjashme përftohen nga thënia e Tij: “**me çdo urdhër paqe**”. Dhe thënia e Tij: “**është deri në çeljen e agimit**” ka të ngjarë të thotë se bekimet që u përmendën janë atje deri sa të agojë. Dhe ka të ngjarë që paqja, që është përmendur, është aty deri në dritën e parë të agimit. Dhe nga Ibn Abasi, Zoti qoftë i kënaqur me atë, përcillet se ai e ka recituar atë si “me çdo urdhër paqe”, dhe ka thënë: kjo do të thotë, ëngjëjt.

Ka edhe disa që thonë: ka mendime të ndryshme mbi transmetimet nga Pejgamberi mbi atë se kur është Nata e Kadrit. Dhe, mbi këtë, ka gjithashtu mendime të ndryshme në gjirin e Sahabëve, Zoti qoftë i kënaqur me të gjithë ata: përcillet nga Abdullah ibn Anis në lidhje me Pejgamberin se ky i funditka thënë: “Kërkoni në dhjetë të fundit, dhe kërkoni në [ditët] teke.” Dhe përcillet nga Abdullah ibn Mes’udi se ka thënë: “I Dërguari i Zotit tha: “Një natë në ditën e 19-të të Ramazanit, dhe natën e 21-të, dhe natën e 23-të.” Dhe përcillet nga Ibn Omeri, Zoti qoftë i kënaqur me atë, në lidhje me Profetin se aika thënë: “Ata kërkojnë për Natën e Kadrit në shtatë [ditët] e fundit.” Dhe përcillet se ajo është në të 27-ën. Dhe nga Abdullah ibn Omeri [përcillet] se: “Pejgamberin e pyetën mbi Natën e Kadrit; dhe unë e dëgjova, dhe ai tha: “Është në gjithë Ramazanin.” Dhe [përcillet] nga Zar se ka thënë: “Unë i thashë Ebu ibn Ka’bit: “Na trego për Natën e Kadrit, o babai i Mundhirit, sepse shoku ynë, Abdullah ibn Mes’udi, ka pyetur për këtë.” Kështu që, ai tha: “Cilido që ka fuqinë (*el-haul*) përpiqet për të.” Kështu që ai tha: “Po, lutjuni Zotit për rahmet, o babai i Abdurrahmanit, dhe Zoti pa dyshim e bën atë të ditur në Ramazan”, [duke thënë] në mënyrë të përsëritur mos u tutni, “dhe pasha Zotin që ajo është në Ramazan, në natën e njëzet e shtatë.” Më pas, ne nuk kemi [dije] për të, dhe askush nuk mund të thotë se kjo është ajo natë. Si rrjedhojë, thuhet: ajo është një natë si nata e njëzet e shtatë apo enjëzet e nëntë, me përjashtim se ajo është përcaktuar nëpërmjet *Teuatit*[28] në lidhje me të Dërguarine Zotit në atë se ai informon nëpërmjet një shenje (*bi-l-ishare*) drejt saj[29], dhe kështu që kërkimi përtë bëhet në netët [e Ramazanit]. Dhe ky aspekt [i obligimit për të kërkuar pa siguri të plotë] merret ngahadithet e ndërlydhura në përputhje [me të gjithë ato] pa refuzim [të ndonjë hadithi], pasi ato janë të gjithë autentike (*sahih*).[30] Në njërin vit ajo është në disa netë, në një vit tjetër është në netë të tjera, dhe në një tjetër vit akoma është në dhjetë [ditët] e fundit të Ramazanit, dhe në një tjetër Sunet në dhjetë ditët e mesit, dhe në një tjetër Sunet akoma në dhjetë ditët e para.[31] Dhe Zoti e di më së miri.[32] – [fundi i komentit]

3 Konkluzion

Analiza jonë tregon se si tradita islame e sendërton ndërveprimin e Zotit me botën si një *kozologji sakrale* që përfshin si *hapësirën sakrale* ashtu dhe një *kohë sakrale*. *Hapësira e sakrale* i përket botës së padukshme (*‘alem el-gajb*) dhe nuk është e aksesueshme për njeriun e zakonshëm, por kur ndodh një kryqëzim ndërmjet botës së padukshme dhe asaj të dukshme, atëherë krijohet një *kohë sakrale* që është e aksesueshme për të gjithë krijimin, duke qenë se i gjithë krijimi ka një aspekt kohor. Vetëm Zoti është akohor. Nata e Kadrit përshkruhet si *kohë sakrale* në Kuran nëpërmjet tre aspekteve:

- 1) Diçka e mbinatyrshe zbrit në të (Kurani, ëngjëjt, *Ruh*, dekreti i Zotit)
- 2) Ajo është më e mirë se një mijë muaj, duke qenë kështu sipërore ndaj kohës normale
- 3) Ajo është e gjithë nata, e bërë kështu e qasshme për njerëzit e thjeshtë

Por Kurani nuk na informon askund se kur është Nata e Kadrit. Për ta zgjidhur këtë, janë bërë lidhje ndërtekstuale brenda Kuranit, me narrativat pejgamberike, dhe opinionet e breznive të para të myslimanëve. Pozicioni mbizotërues është bërë ai që në të ka zbritur Kurani. Në këtë mënyrë, Nata e Kadrit mund të vendoset brenda muajit të Ramazanit. Por tradita islame është ndeshur me një problem që rrallëherë e ka hasur lidhur me ndonjë tjetër: ka shumë hadithe dhe opinione të ndryshme mbi atë se kur është ajo natë. Ndonëse është formuar një pozicion mbizotërues, që ka vënë në dukje se nata e njëzet e shtatë është nata që ka të ngjarë të jetë Nata e Kadrit, të gjitha hadithet dhe thëniet e tjera që bien ndesh me njëra tjetrën nuk mund të flakeshin tutje për shkak se ato ishin të të njëjtit autenticitet historik. Kështu që pasiguria rreth asaj se kur është saktësisht *koha sakrale* u trupëzua në ritualin e Ramazanit. Kërkimi për Natën e Kadrit u bë po aq i rëndësishëm sa adhurimet e kryera në të. Ky koncept bazohej pjesërisht mbi disa hadithe që i referohen detyrimit për ta kërkuar Natën e Kadrit, por kjo ishte gjithashtu një zgjidhje e sendërtuar nga vetë tradita islame e tefsirit, apo ekzegjzës. Si rrjedhojë, kërkimi për *kohën sakrale* u zgjerua kështu që çdo besimtar me qëllimin e duhur mund të marrë pjesë në të. Sepse në fund, vetëm Zoti e di këtë punë.

Shtojca I

Tabela krahasimtare e komentareve të Sures 97

Në këtë tabelë krahasimtare ne kemi ofruar përmbledhje të shkurtra rreth tendencave të rëndësishme dhe pozicioneve të ndryshme të ndërmarra nga tradita sunite e tefsirit. Mukatili (vd. 722 e.s.) përfaqëson tefsirin më të hershëm të plotë ende gjallë në traditën sunite, Maturidiu (vd. 944 e.s.) dhe Razi (vd. 1209 e.s.) përfaqësojnë traditën ortodokse të kelamit, Ebu el-Lejth el-Samarkandi (vd. 985 e.s.) përfaqëson traditën ligjore hanefite, Mauerdia (vd. 1058 e.s.) paraqet gjykimet e breznive të para të myslimanëve, Abdylkerim el-Kushejri (vd. 1072 e.s.) përfaqëson traditën sufite, dhe osmani Shehu i Islamit Ebu Su'ud Efendiu (vd. 1574 e.s.) paraqet një akumulim të vonë klasik të një përzgjedhje të preferuar (*terxhih*) nga të gjitha traditat e sipërpëmendura.

K 97:1 Mukatili[33]	?????? “Ne e kemi zbritur atë” Kurani	???? ????? “natën e K...
Maturidiu	Kurani; paqja (<i>selam</i> , K. 98:5)	<i>Laylat al-Muqad?r</i> , <i>Laylat al-Mub?rakah</i> (K 44:3); na... <i>hukm</i>) dhe dekretit (<i>qad...</i> fundit, ditët teke, e 19-ta... ta, 7 të fundit, e 27-ta, i... Ramazani, e 29-ta, 10 t... parat
Samarkandi[34]:	Kurani, furnizimi apo rizku nga Zoti	Nata e dekretit

Mauerdi[35]:	Xhibrili; Kurani	10 të fundit teke, i gjithë e 23-ta, e 24-ta, e 27-ta shenjat është dielli i zbe Kadri nga egotë (<i>nufus</i>)
Kushejri[36]:	Mëshira nga evlijatë/shenjtorët e Zotit (<i>rahmeh el-Evlja'ihu</i>)	Kadri i ekzistencës dhe dëshmisë (pra, botës); i përhapjes së Kadrit atë Kadri ka ekzistuar përpa Nata e Kadrit është kur Kadrit i të gjithë krijimit (e dekretit dhe e gjykimi <i>el-ahkam</i>); nata e parë e 17-ta, e 19-ta e 20-ta, e e 25-ta, e 27-ta, e 29-ta të fundit.
Razi[37]:	Kurani; zbritja e mëkëmbësisë (kalifatit, K. 2:30); përkujtimi (<i>dhikr</i> , K. 15;9)	10 të fundit
Ebu Su'ud Efendiu[38]:	Kurani	10 të fundit

K. 97:3	???????? ?????????? ????? ? ????? ?????? ?
Mukatili:	mirë se një mijë muaj” Veprat shpërblehen një mijë herë
Maturidiu:	Një mijë është mëtaforike; është më e mirë p adhurimit që bëhet në të; veprat në të shpër herë; një mijë muaj kanë për të sunduar Beni apo Beni Emevitët
Samarkandi:	Veprat shpërblehen një mijë herë Veprat shpërblehen një mijë herë; Nata e Ka e mirë edhe se sa të jetosh një mijë muaj; su Sulejman dhe Dhul Karnejnit ishin secili 500 bërë në total 1000 muaj, si rrjedhojë veprat n Kadrit janë të barabarta me dy sundime të ko bashkë
Mauerdi:	Nata e Kadrit është më e mirë se një mijë mu Kadrit; ajo është një natë e shkurtër që të da të bashkëbisedojnë (me Zotin)
Kushejri:	Adhurimi i kryer në të vlen sa një mijë muaj a një mijë muaj janë të barabartë me një jetë të gj vjetësh; si rrjedhojë, gjynahet e një jete muno një mijë muaj kanë për të sunduar Beni Emevitët
Razi:	

Sundimi i profetit Sulejman dhe Dhul Karnejr
500 muaj, duke bërë në total 1000 muaj, si r
në Natën e Kadrit janë të barabarta me këty
kombinuar bashkë

Ebu Su'ud Efendiu:

K. 97:4	?????????????? "ëngjëjt"	? ????? ? "shpirt"	??? "urdhër"
Mukatili:		Një krijim i madh (' <i>adhim el-Khalkeh</i>); ëngjëlli Malik	Mëshira (rah dhe Kadaja e
Maturidiu:	Ëngjëjt përgjegjës me krijimin	Xhibrili (K. 26:193); mëshira	Me urdhër ër Kaderi i vitit t
Samarkandi:	Ëngjëjt Israfil, Xhibril, Mikail, ëngjëlli i vdekjes	Një krijim që duket si ëngjëll por me fytyrën e një njeriu; shpirti i njeriut vjen nëpërmjet urdhërit të Zotit (K. 17:85)	Urdhëri i vde <i>meut</i>)
Mauerdi:		Xhibrili; ëngjëjt urdhërues; ëngjëjt afër Zotit; ushtria e Zotit e cila nuk i përket kategorisë së ëngjëjve; mëshira	Furnizimi (<i>riz</i> periodhë
Kushejri:		Xhibrili; një ëngjëll i fuqishëm (<i>meleku adhım</i>)	
Razi:	Ëngjëjt që janë afër me Zotin zbresin tek adhuruesi; ëngjëjt mund të shihen vetëm gjatë Natës së Kadrit	Një ëngjëll i fuqishëm; Isai/Jezusi; Kurani (K. 42:52); mëshira (K. 12:87)	Një vel mbi të urdhërin e Tij <i>emr</i> është ka
Ebu Su'ud Efendiu:	Ëngjëjt mund të shihen vetëm gjatë Natës së Kadrit	Një krijim që i përket ëngjëjve	I gjithë <i>emr</i> m Zotit (<i>kada' A</i> ri (K. 44:4); je njerëzve
K. 97:5		???? "paqe"	
Mukatili:		Paqe; bereqete dhe mirësi	
Maturidiu:		Ëngjëjt dërgohen me paqe, mëshirë dhe falje ligësi apo Djall gjatë së cilës njerëzit janë të p <i>salim</i>); mbrojtje nga ndëshkimi i Zotit	
Samarkandi:		Të sigurtë nga çdo gjynah, e keqe apo Djall	

Mauerdi:

Të sigurtë nga çdo e keqe apo djall; është pa
bekime; paqe mbi besimtarët

Kushejri:

Paqe mbi evlijatë/shenjtorët

Razi:

Përshëndetjet e paqes nga ëngjëjt për ata që
[ndaj Zotit]; siguri ndaj të keqes, fatkeqësive,
paqe, bekime, dhe lumni

Ebu Su'ud Efendiu:

Zoti dekreton (*jukaddr*) vetëm me siguri (*sela*)
mirësi (*hajr*)

Reference

[1] Mbi jetën, veprat, dhe metodologjinë e Maturidiut (vd. 944 e.s.), shiko: Mustafa Ceric, *Roots of Synthetic Theology in Islam* (Malaysia: ISTAC, 1995); Ulrich Rudolph, *Al-Maturidi and the Development of Sunni Theology in Samarkand* (Leiden: Brill, 2015).

[2] Abū Manẓūr al-Maturīdī, *ibid*, 1:349. *Tefsir* rrjedh nga *fesere* dhe *literalisht* do të thotë “të shpjegosh diçka”, *Te’uīl* rrjedh nga *euele* dhe do të thotë “të rikthesh diçka në kuptimin e saj të parë dhe fillestar”. Veprat e hershme të tefsirit e përdornin termin *te’uīl* si titull, siç janë veprat e Maturidiut dhe Taberit (vd. 923 e.s.), ku ky term përfaqësonte interpretimet racionale-juridike dhe tefsirin. Në veprat e mëvonshme (pas 1200 e.s.) *Te’uīl* përdoret për interpretime mistike. Për diskutimin mbi zhanret e tefsirit, shiko: ʿAbd al-Karīm al-Shahrastānī, *Keys to the Arcana (Maʿtūh al-Asrār wa Masʾabih al-Abrār): Shahrastānī’s esoteric commentary on the Qurʾān*, përkth. Toby Mayer (London: Oxford University Press, 2009), 104-108, 37-50; Hussein Abdul-Raof, *Schools of Qurʾānic Exegesis: Genesis and development* (Abdingdon: Routledge, 2010), 84-110; Mannūr al-Qatān, *Mabʿūth fī ʿUlūm al-Kurʾān* (Beirut: Muʿassasat al-Risālah, 2009), 295-300.

[3] *Al-Maturīdī*, *ibid*, 1:185.

[4] Me klasike unë nënkuptoj të gjitha veprat para vitit 1800. Për një diskutim mbi këtë temë shiko: Abdul-Raof, *ibid*.

[5] Abū Manẓūr al-Maturīdī, *Tafsīr Tūʾl Ahl al-Sunnah* (Beirut: Dār al-Kutub al-ʿIlmiyyah, 2005), 10:583-587.

[6] Një opinion i Ibn Abasit thotë se kjo sure u shpall në Mekë. Një tjetër traditë thotë se Ibn Abasi ka thënë që ajo ka zbritur në Medine. El-Vakidiu thotë se ajo është sureja e parë e shpallur në Medine për

shkak se agjërimi u bë farz vetëm mbas Hixhretit. El-Alusi thotë se kjo sure u shpall kur Muhamedi po rrinte ulur në minber, si rrjedhojë ajo mund të kishte zbritur vetëm në Medine pasi ai nuk kishte xhami apo minber në Mekë. Opinioni i shumicës thotë se ajo është medinase. Ab? Bakr al-Xhasas, *A?k?m al-Kur??n* (Beirut: D?r al-Kutub al-?lmiyyah, 2003), 3:640-641; T?hir ibn ??sh?r, *ibid*, 30:455-466. Al-AI?s?, *ibid*, 15:521.

[7] Sipas Razit, vetëm duke përdorur prapashtesën – *hu* – për Kuranin kjo tregon prestigjin e tij dhe mund të krahasohet me atë se si shpallja e Kuranit e K. 56:77-80 pasqyrohet në çastin e vdekjes (*el-vakt*) në Kuran 56:83. Fakti që i referohet çastit të vdekjes nuk përmendet në mënyrë të drejtpërdrejtë, por qëllimi është qartësisht aty, duke treguar kësodore rëndësinë e temave që nuk janë përmendur drejtpërdrejt në këto ajete. Fakhr al-D?n al-R?z?, *ibid*, 32:27. Për një lexim alternativ të kësaj prapashtese shiko: Micheal Sells, 'Sound, Spirit and Gender in S?rat al-Qadr' në *Journal of the American Oriental Society*, Vol. 111/2 (Apr. – Jun., 1991), 239-259.

[8] Ka opinione të shumta mbi të: (1) Xhibrili zbrit pjesë të Kuranit poshtë në qiellin më të ulët dhe te Profeti çdo Natë Kadri, ose (2) i gjithë teksti është zbritur për te Profeti në një herë dhe më pas ai u bë i ndërgjegjshëm për pjesë e Kuranit gjatë një periudhe prej 20-25 vjetësh, (3) shumica e Kuranit u shpall gjatë muajve të Ramazanit, (4) i gjithë Kurani u zbrit në qiellin më të ulët (*tenzili* i parë) dhe pas kësaj iu zbrit Muhamedit për një periudhë prej 20-25 vjetësh (*tenzili* i dytë). Gjithashtu diskutimet shtilleshin rreth Kuran 31:27 në se ky ajet tregon se ka më tepër shpallje mbi tërësinë e shpalljes së mundshme (*dhikr*), që është në *le-Leuh el-Mahfudh*, më pas e shpallur ndaj Muhamedit. Rituali i recitimit të të gjithë Kuranit gjatë Ramazanit pasqyron zbritjen dhe/ose shpalljen e Kuranit gjatë Ramazanit. Shiko: Abbas Jaffer and Masuma Jaffer, *An Introduction to Qur??nic Sciences (?UI?m al-Qur??n)* (London: ICAS Press, 2009), 46-53. Al-AI?s?, *ibid*, 15:523.

[9] Kjo nuk e bën Kuranin një shpallje reaktive apo *ad hoc*, por një revelatë interaktive me një fokus teleologjik. Sipas kelimistëve, apo *mutekelimun*, dhe filozofëve të ligjit (*usulijjun*) Kurani është shpallur nëpërmjet mirësisë ndihmuese (*lutf*) dhe rahmetit/mëshirës (K. 551-2) të Zotit, si dhe për mirëqenien e përgjithshme të njerëzimit (*el-mesalih el-raxhihe*). Al-Bay??w?, *Anu?r al-Tanz?l*, 1:129; T?hir ibn ??sh?r, *ibid*, 1:379-381; Al-M?tur?d?, *ibid*, 6:7, 8:536; Al-Xhe????, *ibid*, 1:569.

[10] Këtu Nata e Kadrit portretizohet si e veçantë për shkak të adhurimit që bën njeriu gjatë saj. Ka disa vepra dhe namaze që rekomandohen për Natën e Kadrit: (1) të jesh i pastër nga ana rituale, pra të kesh gusl, (2) të japësh sadaka (lëmoshë), (3) të thuash duanë (lutjen): "Zot Ti je falës, Ti e do faljen, kështu që më fal mua (*All?humma innaka ?afuun tu?ibb al-?afua fa?ffu ?ann?*)", (4) të falësh katër rekate mbas namazit të jacistë. Disa burime shtojnë edhe vepra të tjera: (5) të recitosh Suren Fatiha shtatë herë (sureja e parë) dhe Suren Ihlas (sureja 112), (6) të përsërisësh shtatëdhjetë ose qindra herë lutjen: "Zot më fal dhe unë pendohem para Tij (*?astaghfiru All?ha ua-at?bu ilayhi*), (7) të vendosësh Kuranin mbi krye ndërkohë që përsërit disa lutje, ku kopja fizike e Kuranit përdoret si një objekt ritual. Al-Zuhejl?, *al-Fiqh al-isl?mi ue adillatuhu*, 3:1623-1625, 1677-1678; Ab? Bakr al-K?s?n?, *Bad???? al-?an??i? tart?b al-Shar??i?* (Beirut: D?r al-Kutub al-?lmiyyah, 1986), 1:285; http://www.duas.org/laylat_aamaal.htm, data kur është parë: 17 maj 2016.

[11] Këtu Nata e Kadrit portretizohet si e veçantë për shkak të detyrave të ëngjëjve, dhe jo për shkak të akteve të njeriut.

[12] Këtu Maturidiu pasqyron dijen jo të dukshme (*lem jutala'*) me çeljen (*matla'i*) e agimit në K. 97:5, duke përdorur një folje nga e njëjta fjalë rrënjë.

[13] Kjo është një formë tipike e diskursit *ta'uil* ku kuptime të shumëfishta shihen të gjitha si mundësisht të vërteta edhe pse ato bien ndesh me njëra tjetrën. Nëpërmjet kësaj, shtrirja e kuptimit të Kuranit maksimalizohet, gjë që sipas Maturidiut është qëllimi saktë i *ta'uilit*, shiko shënimin 38 më sipër.

[14] Shiko diskutimin mbi këtë në: al-Xhes??, *ibid*, 3:640.

[15] "*El-Vakt*, literalisht "një periudhë/pikë në kohë", tregon, sipas Ibn Arabiut, një përcaktim (*takdir*) në diçka që në vetvete nuk e pranon atë që po përcaktohet. Me fjalë të tjera, është një supozim si në rastin kur një njeri supozon një fillim, një mes, apo një fund në një sferë, ndërkohë që vendosja në hapësira e sferës nuk pranon asnjërin prej këtyre përkufizimeve. Duke iu referuar një hadithi pejgamberik që e përshkruan kohën (*zaman*) si rrethore në formë, Ibn Arabiu argumenton se *el-eukat*, si supozime kohore, janë kuptimplota vetëm duke iu referuar si hapësinorësisë njerëzore ashtu dhe qendërsisë njerëzore në botë. Është korrelacioni i lëvizjeve yjore me hapësinorësinë njerëzore që vendos rendin hapësinoro-kohor të botës." Akkach, *ibid*, 172.

[16] Kjo do të thotë se Kurani askund nuk tregon se çfarë kërkohet që të mësohet Nata e Kadrit apo të gjendet ajo. Por shenja të tilla jepen në hadithet pejgamberike, shiko më poshtë.

[17] Sipas Razit, Nata e Kadrit është e fshehtë (*ikhfa*) me arsyen (sebebin) që që njerëzimit të shpërblehet për kërkimin e saj nate (*taleb*), ajo vërteton domosdoshmërinë për interpretim personal (*ixhtihad*) se cila natë është, dhe i jep njerëzve shpresë (*rexha'*) në mënyrë të krahasueshme me shpresën e shprehur në shprehjen e Zotit në K. 2:30 "**Unë di atë që ju nuk e dini**" që shpreh potencialin e mirë dhe të ardhmen që Zoti e di se njerëzimi ka. Razi gjithashtu e krahason të qenit të fshehur të çastit (*el-vakt*) të Natës së Kadrit me çastin e vdekjes. Al-R??z?, *ibid*, 32:28-29. Në këtë mënyrë, panjohshmëria e çastit të saktë të Natës së Kadrit dhe kërkimi për të janë të inkorporuara në ritualin e Natës së Kadrit. Në këtë mënyrë ritualizohen pasiguria dhe pritshmëria në lidhje me *kohën sakrale*. Si Maturidiu ashtu dhe Razi iu referohen injorancës së ëngjëjve në Kuran 2:30-32 si një shembull të asaj se si myslimanët duhet të merren me faktin se Nata e Kadrit është e fshehtë. Është e pasigurtë se prej nga vjen kjo ekzgjegjë e ngjashme (Unë e kam pasur të pamundur ta gjej atë, Maturidiu ka qenë i njohur për Razin dhe ai e citon atë disa herë (al-R??z?, *ibid*, 5:316, 14:353, 24:492, 27:612), por është e paqartë nëse ai ka patur akses në tefsirin e Maturidiut). Ngjashmëria në ekzgjegjë mund të jetë rastësi, ose ka një traditë më të gjerë komentimi që lidh dijen e fshehtë me Kuran 2:30-32.

[18] Këtu Maturidiu i sheh Kuran 97:2 "perceptoje" (*edrake*) dhe K. 11:49 "dije (*ta'lem*)" si sinonime semantike.

[19] Nëpërmjet këtij hadithi mbi arsyen e shpalljes (*sebeb el-Nuzul*) kjo sure bëhet një deklaratë politike, duke transhënuar kontekstin kronologjik apo çdo formë të *kohës sakrale*, duke iu përgjigjur ngjarjeve mbas vdekjes së Profetit. Regjimi i Beni Umajadëve (661-750 e.s.) portretizohej në ëndërr si i keq, por deklarohet si hyjnisht i miratuar duke e lidhur atë me Kuran 97:3. Razi jep një hadith të ngjashëm *sebebi* në të cilin Profeti sheh në ëndërr Beni Umajadët që qeverisin nga minberi i tij njëri mbas tjetrit dhe se ky është Kaderi hyjnor, dhe mbas kësaj ëndërr u shpall Sureja Kadr nëpërmjet së cilës sundimi i Umajadëve deklarohet si një mijë muaj, 83 vjet. Mbas kësaj, Razi citon muteziliun

Abdylxhebar i cili i përgjigjet qartësisht këtij hadithi të *sebebit* duke e përtallur atë dhe duke thënë se Zoti nuk përmend asgjë të mirë për Umajadët, dhe se ata ishin një tmerr (*medhmume*) një mijë muaj. Razi e refuzon këtë opinion dhe lëvdon Umajadët se ishin të mëdhenj ('*adhim*) në lumturinë dynjasore dhe se nuk është e ndaluar që kjo sure të lidhet me ata. Al-R??z?, *ibid*, 32:231. Ky *sebeb* është një shembull tipik i asaj që përgjithësisht shihet si një hadith i sajuar që e paraqet sundimin e Beni Umejes si kader hyjnor. Teologë të shumtë i kanë sulmuar ata mbi këtë çështje, përfshirë edhe Hasan el-Basrin (vd. 728 e.s.), i cili ka vënë në dukje se Zoti nuk e paracakton kurrë padrejtësinë. Shiko: Michael Schwarz, 'The Letter of al-Hasan al-Ba?r?', *Oriens*, Vol. 20 (1967), fq. 15-30.

[20] Për diskutime dhe gradime të arsyeve të shpalljes (*esbab el-Nuzul*), shiko: Wahbah al-Zuhejl?, *al-Tafs?r al-Mun?r f? al-?Ak?da wa al-Shar??a wa al-Minhaj* (Damascus: D?r al-Fikr al-Ma??sir, 1418 AH), 30:331.

[21] Maturidiu e shpjegon *temthil*-in si e kundërta e *tahkik*: "Ai është alegorik dhe jo literal." Në komentarin e tij mbi Kuran 31:33, ai e shpjegon atë si: "Ajo çka i shtohet lajthitjes së saj (*adh?f al-taghr?r ilayh?*); në mënyrë që ???"

[22] Referencë për zbritjen e përvitshme të "kismetit, apo fatit apo destinit", shih më poshtë.

[23] Bazuar mbi Kuran 44:3 "**Ne e dërguam atë në një natë të begatë**".

[24] Një ndryshim në kuptim mund të ndodhë nëpërmjet një ndryshimi në recitim, këto recitime, apo *kiraete*, përdoren kështu si forma të tefsirit. Kjo është gjithashtu arsyeja përse ka një opinion të ndryshme nëse kjo sure ka pesë apo gjashtë ajete. Shiko: T?hir ibn ??sh?r, *ibid*, 1:379-381.

[25] Në këtë interpretim ëngjëjt zbresin si me shpalljen ashtu dhe me Kaderin e përvitshëm nga Pllaka. Në këtë konstrukt teologjik, kismetit, apo fati apo destini, sillet në botë në një mënyrë ciklike, sikurse është tipike për konstruktet e *kohës sakrale*.

[26] *Kil*, e përkthyer këtu si "thuhet", në përgjithësi përcjellë opinione të cilësuar të dobëta, jo bindëse, apo që vijnë nga një pakicë.

[27] Ky është një aspekt tipik i *kohës sakrale* ku ajo që korrupton tokën merret kështu që sakralja mund të jetë plotësisht e pranishme. Nga kjo pikëpamje, profanen në Islam e përfaqëson Djalli.

[28] Një transmetim *teuatur* është një hadith apo thënie (haber) që transmetohet në çdo etapë të etapave të zinxhirit të transmetimit, apo senedit, nëpërmjet transmetuesve të shumëfishtë (kushti mbi të cilin pajtohen në përgjithësi dijetarët është 10 transmetues), nëpërmjet të cilit mund të konkludohet racionalisht se këta transmetues nuk mund të jenë pajtuar për një trillim (*ikhtilak*). Një *muteuatir* ofron dijen e nevojshme (*el-ilm el-daruri*). Çdo hadith sahih që nuk konfirmon këto kritere, por ka një sened, apo zinxhri transmetimi, autentik, është i statusit *ahad* (transmetim unik) dhe jep vetëm dije të kushtëzuar (*el-ilm el-muteuakkif*), që ka nevojë për hulumtim të mëtejshëm. Ma?m?d al-?a??n, *Tejs?r Mu??ala? al-?ad?th* (Riyad: Maktabat al-Ma??rif li-l Nashr wa al-Tawz??, 1425 AH), 23-25, 27.

[29] Sipas një thënije nga Ibn Abasi, njerëzit do ta mësojnë se është Nata e Kadrit për shkak se ajo natë nuk është as e nxehtë as e ftohtë, dhe për shkak se pas agimit dielli kur lind ka një vezullim të dobët të kuqerremtë. Shiko një diskutim mbi këtë, dhe gradimin e këtyre thënieve dhe haditheve, në: Al-Zuhejl?, *ibid*, 3:1625.

[30] El-Xhassasi përdor të njëjtën fjali dhe të njëjtët shembuj në tefsirin e tij. Ai nuk e përmend drejtpërdrejt me emër Maturidiun në tefsirin e tij, kështu që është e paqartë nëse ai citon Maturidiun, apo se të dy citojnë një zgjidhje të ngjashme pajtuese nga një burim apo mësim që është i panjohur për ne sot. Ab? Bakr al-Xhesa?, *ibid*, 3:640-641. Muhammad Mustafizur Rahman në tezën e tij mbi tefsirin e Maturidiut thotë se vepra e el-Xhassasit duhet të jetë një variant i ngjeshur i asaj të Maturidiut për shkak të ngjashmërisë në renditjen e temave. Muhammad Mustafizur Rahman, *An Edition of the First Two Chapters of Al-M?tur?d?'s "Ta'wil?t Ahl al-Sunna"* (PhD. Diss., School of Oriental and African Studies, 1970), 127-128.

[31] Askund Maturidiu nuk i lidh këto dhjetë ditë me veçimin ritual dhjetë ditor në xhami, i'tikafin, që është gjithashtu pjesë e ritualeve të Ramazanit. Ai diskuton kushtet për i'tikafin në komentin e tij të Kuran 2:187, por nuk e diskuton praninë apo mbivendosjen e Natës së Kadrit në raport me i'tikafin në xhami. Al-M?tur?d?, *ibid*, 2:83-85. Nata e Kadrit dhe i'tikafi janë të dyja *kohë sakrale* dhe mund të mbivendosen, por nuk shkrihen në njëra tjetrën pasi çdonjëra ka shkaqet, kushtet, ritualet dhe shpërblimet e saj. Që këto janë dy *kohë sakrale* të veçanta mund të shihet gjithashtu me Abdyyrahman el-Xheziriun (vd. 1941 e.s.) që thotë se duaaja në Natën e Kadrit e tejkalon (*tagal-leb*) gjithçka, por nuk anashkalon (*junkis*) vlerën e i'tikafit. Për kushtet dhe ritualet e i'tikafit, shiko: al-Zuhejl?, *ibid*, 3:1749-1784; Al-Xhaz?r?, *ibid*, 451-456. Sipas Zuhejlit Nata e Kadrit është e njëzeteshtata sipas gjykimit të shumicës. Për diskutime mbi hadithet pejgamberike të përmendura këtu, shiko: al-Zuhejl?, 3:1623-1624; Al-AI?s?, *ibid*, 15:523-525.

[32] Kështu, sipas Maturidiut, e vetmja mënyrë për të pajtuar hadithe të ndryshme mbi Natën e Kadrit është që të pranohet se ajo nuk ndodh në të njëjtën natë të Ramazanit çdo vit, por mund të ndryshojë çdo Ramazan në një natë tjetër, duke e bërë kështu pothuajse të pamundur për besimtarin që ta gjejë atë. Si rrjedhojë, i vetmi detyrim mbi besimtarët që ta kërkojnë atë dhe të shpresojnë për një shenjë që tregon se bëhet fjalë për të.

[33] Muq?til ibn Sulaym?n, *Tafs?r Muq?til ibn Sulaym?n* (Beirut: D?r al-lhy?? al-Tur?th, 1423 AH), 4:771-772.

[34] Ab? al-Lejth al-Samarkand?, *Tafs?r al-Samarkand? au Bahr al-?ul?m* (Beirut: D?r al-Kutub al-?lmiyyah, 1993), 3:601-602.

[35] Al-M?uard? al-Ba?r?, *ibid*, 6:311-314.

[36] ?Abd al-Kar?m al-Kushejr?, *La???if al-ish?r?t* (Egypt: al-Hay?a al-Mi?riyya al-??mma li-IKit?b, pa datë), 6:311-314.

[37] Al-R?z?, *ibid*, 32:27-32.

[38] Abu al-Suʿūd al-Efendī, *Tafsīr Abu Suʿūd au Irshād al-ʿAql al-Salīm il-Mazjīʿ al-Kitāb al-Karīm* (Quetta: al-Maktabat al-Maʿrifiya, 2011), 6:452-453.

Bibliografi

Hussein Abdul-Raof, *Schools of Qurʾānic Exegesis: Genesis and development* (Abdingdon: Routledge, 2010).

Samer Akkach, *Cosmology and Architecture in Premodern Islam: An Architectural Reading of Mystical Ideas* (Albany: State University of New York Press, 2005).

Gerhard Böwering, 'The Concept of Time in Islam' in *Proceedings of the American Philosophical Society*, Vol. 141, No. 1 (Mar., 1997), pp. 63-64.

Mustafa Ceric, *Roots of Synthetic Theology in Islam* (Malaysië: ISTAC, 1995).

Mark Edwards, *Image, Word and God in the Early Christian Centuries* (UK: Ashgate Publishing, 2013).

Abū al-Suʿūd al-Efendī, *Tafsīr Abu Suʿūd au Irshād al-ʿAql al-Salīm il-Mazjīʿ al-Kitāb al-Karīm* (Quetta: al-Maktabat al-Maʿrifiyya, 2011)

Mircea Eliade, *The Sacred and Profane: The Nature of Religion* (New York: Harvest Book).

Arthur Jeffery, *The Foreign Vocabulary of the Qurʾān* (Leiden: Brill publishers, 2007).

Ibn Abi al-ʿizz, *Sharh al-ʿAqidah at-Tahawiyah*, trans. Muʿammad Abdulhaqq Ansari (Riyadh: Imadat al-Baḥth al-ʿIlmi, 2000).

Abbas Jaffer en Masuma Jaffer, *An Introduction to Qurʾānic Sciences (ʿUlūm al-Qurʾān)* (London: ICAS Press, 2009).

Damien Janos, *Method, Structure, and Development in al-Fārābī's Cosmology* (Leiden: Brill, 2012).

Arnold Yasin Mol, *Rational ethics and Natural Law in classical Islam: Examples from the Hanafi school* (2015),
https://www.academia.edu/10939863/Rational_ethics_and_Natural_Law_in_classical_Islam_Examples_fr

Ian Richard Netton, *Allah Transcendent: Studies in the Structure and Semiotics of Islamic Philosophy, Theology and Cosmology* (Abingdon: Routledge, 1994).

Daniel Pals, *Eight Theories of Religion* (Cambridge: Oxford University Press, 2006).

Mannāf al-Qatān, *Mabʿūth fī ʿUlūm al-Qurʾān* (Beirut: Mawsussah al-Risālah, 2009)

Ulrich Rudolph, *Al-Mʿturūd and the Development of Sunnī Theology in Samarqand* (Leiden: Brill, 2015).

Micheal Sells, 'Sound, Spirit and Gender in Sʿrat al-Qadr' in *Journal of the American Oriental Society*, Vol. 111, No. 2 (Apr. – Jun., 1991), pp. 239-259.

ʿAbd al-Karīm al-Shahrastānī, *Keys to the Arcana (Mafʿūḥ al-Asrār wa Masʿūbḥ al-Abrār): Shahrastānī's esoteric commentary on the Qurʾān*, trans. Toby Mayer (London: Oxford University Press, 2009)

Jalāl al-Dīn al-Suyūṭī, *al-Itqān fī ʿulūm al-Qurʾān* (Beirut: al-Maktabat al-ʿAṣriyya, 1997).

————— Tafs?r al-Jal?layn (Damascus: D?r al-Jayl, 1995).

Ma?m?d al-?a???n, Tays?r Mu??ala? al-?ad?th (Riyadh: Maktabat al-Ma'?rif li-INushr wa al-Tawz?'a, 1425 AH).

A.J. Wensinck, *The Muslim Creed: Its Genesis and Historical Development* (London: Frank Cass & Co, 1965).

Harry Austryn Wolfson, *The Philosophy of the Kalam* (Cambridge, USA: Harvard University Press, 1976).

http://www.duas.org/laylat_aamaal.htm, a?essed on 04-11-2015.

Encyclopaedia of the Qur??n (EQ), edited by Jane Dammen McAuliffe (Leiden: Brill publishers, 2006).

Arthur Jeffery, *The Foreign Vocabulary of the Qur??n* (Leiden: Brill publishers, 2007).

Jean-Claude Pecker, *Understanding the Heavens: Thirty Centuries of Astronomical Ideas from Ancient Thinking to Modern Cosmology* (Berlin: Springer Verlag, 2001).

Michael Schwarz, 'The Letter of al-Hasan al-Ba?r?', *Oriens*, Vol. 20 (1967).

Mu?ammad Mustafizur Rahman, *An Edition of the First Two Chapters of Al-M?tur?d?'s "Ta'wil?t Ahl al-Sunna"* (School of Oriental and African Studies, PhD thesis, 1970).

Ab? Man???r al-M?tur?d?, *Kit?b al-Taw??d* (Beirut: D?r ??dir, 2010).

Tariq Rama??n, *Radical Reform: Islamic Ethics and Liberation* (Oxford: Oxford University Press, 2009).

Johannes Botterweck and Helmer Ringgren (Ed.), *Theological Dictionary of the Old Testament* (trans. John T. Willis. Grand Rapids: Willem B. Eerdmans Publishing, 1997), volume 1.

Gerald O'Collins, *Rethinking Fundamental Theology: Toward a New Fundamental Theology* (Oxford: Oxford University Press, 2011).

Fakhr al-D?n al-R??z?, *Tafs?r Maf?t?? al-Ghayb* (Beirut: D?r ihy?' al-Tur?th al-?Arab?, 1420 AH)

_____ *-al-Ma??lib al-??liyyah min al-?ilm al-il?hiyya* (Beirut: D?r al-Kit?b al-?Arab?, 1987)

R?ghib al-I?fah?n?, *Tafs?r al-R?ghib al-I?fah?n?* (Riya?: D?r al-Watan, 2003)

Ab? Bakr ibn ?usayn al-Bayhaq?, *al-I?tiq?d wa'l-Hidayah il? Sab?l al-Rashad* (Beirut: D?r al-'Afaq al-Jad?dah, 1401 AH)

Ab? Man??r al-M?turd?, *Kit?b al-Taw??d* (Beirut: D?r ??dir, 2010)

Ab? al-Mu??n al-Nasaf?, *Ba?r al-Kal?m yajthu f? ba??a al-Firaq al-Isl?miyyah wa al-Radd ?alayh? min al-Kit?b wa al-Sunnah* (Beirut: D?r al-Kutub al-?llmiyyah, 2005)

A?mad bin ?amad al-Khal?I?, *al-?aqq al-D?migh* (Muscat: Maktabat al-Muscat, 2012)

Al-Q??? ?Abd al-Jabb?r, *Shar? al-U??l al-Khamsah* (Cairo: Maktabat Wahbah, 2009), 529-562.

Al-Taftazani, *Sharh al-Aqa'id al-Nasafi ma'a shuyyatu Jamu' al-Faridi bi-in'rat Sharh al-Aq'id wa yal'him Sharh Maz'n al-Aq'id* (Karachi: Maktabat al-Madanih, 2012)

Abd Allah al-Bayuni, *aw'ali al-Anwar min Mat'ali al-Anwar* (Cairo: Maktabat al-Azhariyyah li-Turath, n.d.)

Mulla Ali al-Qari, *Sharh Kit'ab al-Fiqh al-Akbar* (Beirut: Dar al-Kutub al-Ilmiyyah, 2007)

Shah Abd al-Aziz al-Dahlawi, *Sharh Maz'n al-Aq'id*, in *Sharh al-Aqa'id al-Nasafi ma'a shuyyatu Jamu' al-Faridi bi-in'rat Sharh al-Aq'id wa yal'him Sharh Maz'n al-Aq'id* (Karachi: Maktabat al-Madanih, 2012)

Abu al-Mu'nis al-Nasafi, *Tab'irat al-Adilah fi U'ali al-Din* (Cairo: Maktabat al-Azhariyyah al-Turath, 2011),

Tahir ibn al-Shar, *Tafsir al-Ta'rir wa al-Tanwir* (Tunis: Dar Sahn li-Nashir wa al-Tawzi', n.d.).

Ma'mud al-A'is, *Raf' al-Ma'n fi Tafsir al-Qur'an al-'Azim wa al-Sab' al-Math'n* (Cairo: Dar al-'ad'ath, 2005)

Abd Allah al-Bayuni, *aw'ali al-Anwar min Mat'ali al-Anwar* (Cairo: Maktabat al-Azhariyyah li-Turath, n.d.)

Ibn Kathir al-Damashqi, *Tafsir al-Qur'an al-'Azim* (Beirut: Dar al-Kutub al-Ilmiyyah, 2004)

Al-Qadi Abd al-Jabbir, *Mutash'bih al-Qur'an* (Cairo: Maktabat Dar al-Turath, n.d.),

Abd Allah al-Bayuni, *Anwar al-Tanzil wa 's'r al-Tawil*, (Beirut: Dar al-'ad'ath, 2004)

Maʼmūd ʿAbd al-Rahman al-Iʿfahānī, *Maʿāliq al-Anwār ʿalā ʿawāliq al-Anwār* (Riyāḥ: Dār al-Kutub, 2008)

ʿAbd al-Rahman al-Jazʿarī, *al-Fiqh ʿalā al-Madhʿhib al-Arbʿah* (Cairo: Dār al-ʿadʿth, 1994), 1:487-562.

Abū Bakr al-Jaʿfarī, *Aḥkām al-Qurʿān* (Beirut: Dār al-Kutub al-ʿIlmiyyah, 2003),

Wahbah al-Zuhaylī, *al-Fiqh al-Islāmiyyu wa adillatuhu* (Damascus: Dār al-Fikr, 2008)

Abū Bakr al-Kāsānī, *Badʿ al-ʿanʿān tartīb al-Sharʿi* (Beirut: Dār al-Kutub al-ʿIlmiyyah, 1986)

Wahbah al-Zuhaylī, *al-Tafsīr al-Munʿar fī al-ʿAqādah wa al-Sharʿah wa al-Minhaj* (Damascus: Dār al-Fikr al-Maʿāsir, 1418 AH)

Muqātil ibn Sulaymān, *Tafsīr Muqātil ibn Sulaymān* (Beirut: Dār al-ihyā al-Turʿth, 1423 AH)

Abū al-Layth al-Samarqandī, *Tafsīr al-Samarqandī aw Bahr al-ʿulm* (Beirut: Dār al-Kutub al-ʿIlmiyyah, 1993)

Abū al-ʿasan al-Mʿwardī al-Basrī, *al-Nukat wa al-ʿUyūn Tafsīr al-Mʿwardī* (Beirut: Dār al-Kutub al-ʿIlmiyyah, n.dt.)

ʿAbd al-Karīm al-Qushayrī, *Laʿāliq al-ishʿrīt* (Egypt: al-Hayʿa al-Miʿriyya al-ʿmma li-Kitāb, n.d.)

Date Created

28/04/2022

Author

erasmusi